

STORTINGET

Representantforslag 225 S

(2024–2025)

fra stortingsrepresentantene Une Bastholm, Rasmus Hansson og Sigrid Zurbuchen Heiberg

Dokument 8:225 S (2024–2025)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Une Bastholm, Rasmus Hansson og Sigrid Zurbuchen Heiberg om nasjonalt vern av matjorda

Til Stortinget

Bakgrunn

Norsk matjord bygges ned i høyt tempo. Nedbyggingen svekker nasjonal matsikkerhet og beredskap og fører til permanent ødeleggelse av en ressurs som ikke er fornybar. Bare 3 pst. av Norge er dyrkamark, og bare en tredel av dette er egnet til å dyrke matkorn. Dagens arealpolitikk fører til at flere tusen dekar matjord bygges ned hvert år. Forslagsstillerne mener derfor det er behov for en ny jordvernpolitikk som gir nasjonal beskyttelse av matjorda.

Flere internasjonale utviklingstrekk svekker norsk matsikkerhet. Klimaendringene kan ramme matproduksjonen i mange regioner, og det samlede presset på klodens jordbruksareal øker, blant annet som følge av økende folketall, utarming av jorda, økt kjøttforbruk som øker etterspørselen etter forråvarer, og stor etterspørsel etter arealkrevende produkter som biodrivstoff og tekstiler. Russlands invasjon i Ukraina og destabilisering av internasjonale relasjoner som følge av Trump-administrasjonens handelspolitikk kan også ramme handel med mat. Både Russland og Ukraina er blant verdens største hveteeksportører. I tillegg er Russland og Belarus blant verdens største eksportører av kalium, noe som er en kritisk bestanddel i mineralgjødsel. Det er derfor viktig at alle land utnytter sine ressurser til å pro-

dusere mat. Forutsetningen for å dyrke mat i Norge er å ta vare på matjorda.

I Totalberedskapskommisjonens rapport (NOU 2023:17 Nå er det alvor – Rustet for en usikker fremtid) og Riksrevisjonens Dokument 3:4 (2023–2024), Matsikkerhet og beredskap på landbruksområdet, understrekes det stadig økende behovet for å sikre Norges matproduksjonsnivå og selvforsyningsgrad, som en kritisk del av beredskapsarbeidet. Totalberedskapskommisjonen anbefaler

«å videreføre en restriktiv jordvernpraksis for å sikre nødvendige arealer til matproduksjon, inkludert å vurdere virkemiddelbruk».

I Riksrevisjonens rapport tydeliggjøres det at matjorda i Norge ikke forvaltes på en bærekraftig måte i dag.

I den oppdaterte jordvernstrategien som ble behandlet av Stortinget den 15. juni 2023, som også er omtalt i Meld. St. 11 (2023–2024), ble det nasjonale målet for omdisponering av matjord senket fra 3 000 til 2 000 dekar per år. Foreløpig er man langt unna målet: De siste ti årene har mellom 2 500 og 6 000 dekar matjord forsvunnet hvert år. I 2023 ble det ifølge SSB omdisponert 2 751 dekar dyrka jord. Selv om målet blir nådd, vil 20 000 dekar forsvinne hvert tiår, og svekkelsen av norsk matsikkerhet vil fortsette. En dekar mathvete produserer 1 000 brød årlig ifølge NIBIO. Fraværet av tydelig nasjonalt vern av matjorda er dessuten et signal til utbyggere om at prosjekter på matjord kan være akseptable, det fører til at alternative løsninger ikke utredes og utvikles. Forslagsstillerne mener Norge bør ha en nullvisjon for tap av matjord.

Den 22. januar 2024 sendte statsrådene Erling Sande og Geir Pollestad et brev til norske kommunestyre-

politikere. I brevet vises det til en undersøkelse fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) om at minst 140 000 dekar dyrka mark er avsatt til utbyggingsformål i kommunale planer som ennå ikke er realisert. De understreker at matjord må ses på som en ikke-fornybar ressurs, og at kommunene ved planrevisjoner bør vurdere om arealer som tidligere har vært avsatt til formål som innebærer omdisponering av dyrka jord, skal tilbakesføres til LNFR-formål (landbruks-, natur- og friluftsførmål samt reindrift). Forslagsstillerne mener dette var positive signaler fra regjeringen, men at oppfordringer om å «vurdere» å stanse nedbygging av matjord er for svak politikk. I tillegg har Senterpartiet etter dette forlatt regjeringen, og man ser tegn til at den rene Arbeiderparti-regjeringen tar mindre hensyn til matjord. Regjeringen ga nylig klarsignal til nedbygging av store arealer matjord i Melhus, og man ser mange eksempler på at statsforvalterne ikke setter ned foten mot nedbygging. Samtidig ser man at kommuner som forsøker å føre en offensiv jordvernpolitikk og tilbakesføre arealer til LNFR-formål, settes under kraftig press fra utbyggerne. Trondheim kommune saksøkes nå for 2,6 mrd. kroner fordi kommunen ønsker å stanse omfattende nedbygging av dyrka mark.

Forslagsstillerne understreker at økt nydyrking ikke kan kompensere for tap av matjord av høy kvalitet fordi nydyrking oftest vil komme i mer marginale områder. Når byområder og veier spiser nytt areal, er det ofte den beste jorda som rammes. Man sitter gradvis igjen med både mindre og dårligere jord. Dette synes godt rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden, Lierbygdene og Østfoldbyene, på Romerike, rundt Mjøsa, på Jæren og på Ringerike. Forslagsstillerne viser også til at flytting av jord er en kostbar og usikker løsning som kan bidra til å svekke jordas kvalitet og produksjonsevne.

Jordvern er en nasjonal interesse og avgjørende for matsikkerhet og beredskap. De enkelte kommunestyrene kan ikke forventes å ta ansvar for Norges samlede matsikkerhet. Likevel er det kommunene som sitter med myndighet til å vedta om matjord skal tas vare på eller ikke, mens regjeringen nøyer seg med å gi anbefalinger uten tydelige incentiver. Det setter kommunene i en situasjon som minner om allmenningens tragedie:

Kommunene tjener isolert sett ofte på å si ja til nedbygging av matjord, mens storsamfunnet taper på det i form av redusert matsikkerhet og svekket beredskap.

Jordlova slår allerede fast at «ressursane skal disponerast ut frå framtidige generasjonar sine behov» (§ 1) og at «Dyrka jord må ikkje brukast til føremål som ikkje tek sikte på jordbruksproduksjon» (§ 9). Allerede når dette vedtaket ble gjort på 1950-tallet, mente Stortinget at matjord er en for verdifull ressurs til at samfunnet kunne tillate at den ble brukt til annet enn mat. Siden den gang er flere hundre tusen dekar god matjord bygget ned, og folketallet i Norge har økt fra 3,5 til 5,5 millioner.

Hovedproblemet i dag er at lovens adgang for dispensasjoner er delegert til kommunene, og at loven praktiseres på en måte som ikke gir dyrka og dyrkbar jord reelt vern. Forslagsstillerne mener derfor det bør vedtas en lovendring som begrenser muligheten til dispensasjon vesentlig, slik at det kun gis dispensasjon hvis tungtveiende samfunnsmessige hensyn, som for eksempel viktige infrastrukturprosjekter, tilsier at dette er nødvendig. I tillegg bør dispensasjonsmyndigheten legges til Statsforvalteren, slik at jorda får reell nasjonal beskyttelse.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen sikre det nasjonale jordvernet ved å sørge for at dispensasjon fra vernet av matjord kun kan gis av en nasjonal planmyndighet.
2. Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til endringer i jordlova som gir en vesentlig innstramming av muligheten for dispensasjoner fra det generelle kravet om at matjord ikke skal brukes til andre formål enn matproduksjon.
3. Stortinget ber regjeringen sette et mål om at statlige samferdselsprosjekter og andre statlige utbyggingsformål ikke skal føre til tap av dyrka mark.

10. april 2025

Une Bastholm

Rasmus Hansson

Sigrid Zurbuchen Heiberg

